

Др Ивана МАРКОВИЋ*

Вуковић, Игор. 2021. *Кривично право: Општи део*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 586.

Уџбеник *Кривично право: Општи део* аутора др Игора Вуковића, редовног професора Правног факултета Универзитета у Београду, изашао је из штампе фебруара 2021. године.

Реч је о делу које на XXVII + 586 страна обухвата материју писану начелно за студенте основних академских студија, али садржи и делове који су предвиђени за изучавање на мастер и докторским академским студијама. Сегменти намењени постдипломцима штампани су ситним словима (у тзв. петиту, укључујући текст у подбелешкама). Спајањем материје сва три нивоа студија, уз њихово истовремено визуелно издавање, аутор је применио методолошки иновативан приступ. Прагматично олакшава студентима касније обнављање градива основних студија; студентима на другој години уз прве кораке на путу кривичног права омогућава увид у оно што следи, док оним посебно заинтересованима пружа продубљене одговоре на нека питања.

Још један новитет код нас, јесу, осим ознаке страна, означавања пасуса ради лакшег проналажења и каснијег цитирања релевантног места, што је иначе устаљена пракса у немачким уџбеницима и коментарима закона. Осим предговора и регистра појмова, књига садржи списак коришћених скраћеница и списак скраћено цитиране опште литературе. Само последња поменута листа садржи преко 100 одредница, при чему се подједнако користе и домаћи и страни извори. То одражава наум, истакнут у предговору, да се објасне „основна догматска кретања у домаћој и страниј (континенталној и англо-америчкој) кривичноправној доктрини“. С тим у вези, запажа се да се аутор трудио

---

* Доцент, Правни факултет Универзитета у Београду, Србија, *ivana.markovic@ius.bg.ac.rs*.

да избегне туђице, тј. давао је предност изразима на српском језику тамо где су постојали као опција. Обрадом многобројне иностране литературе, с друге стране, проширио је нашој доктрини приступ страном правној мисли.

Уџбеник је подељен у 10 поглавља, с тим што је општем појму кривичног дела, његовим елементима и са њима повезаним институтима – заправо централним питањима кривичног права, посвећена највећа пажња.

Прво поглавље („Основи кривичног права“) уводи у материју кривичног права, освртима на његов појам и задатак, место у правном систему, изворе, развој у Србији, те у међународним и европским оквирима. Као најзначајније начело препознато је начело законитости из чл. 1 Кривичног законика¹ у засебном поднаслову, на које се надовезује одељак о тумачењу кривичноправних норми. Поглавље се заокружује питањима важења кривичног законодавства Србије, које чини „тројство“ његовог просторног, временског и персоналног важења.

У другом поглављу („Општи појам кривичног дела“) постављају се временске и просторне координате кривичног дела, да би у наредном делу уџбеника били подробно анализирани његови елементи. Тако је први чинилац, радња, обрађена у трећем поглављу („Кривичноправна радња“). При томе Вуковић, иако поборник става да је тростепени општи појам кривичног дела довољан јер није могао да се уобличи „иоле прихватљив појам кривичноправне радње“, чији се практични значај иначе „своди на вршење разграничавајуће функције“, због озаконења апсолутне силе као нарочитог формалног основа искључења кривичног дела према чл. 21 ст. 1 КЗ (стр. 58), поштујући то индиректно потврђено четворостепено одређење општег појма кривичног дела у КЗ, у даљем излагању наводи када се може сматрати да је искључена кривичноправна радња. Аутор, између осталог, инсистира на изостанку управљивости понашања (стр. 61).

По свом значају, један од главних и догматски најзахтевнијих делова јесте четврто поглавље („Предвиђеност дела у закону – обележја законског описа“). У њему се објашњавају обележја бића кривичног дела, услови инкриминације (кажњивости), да би се потом врло детаљно и научно свеобухватно обрадила два питања, која неспорно спадају међу најтежа у материји кривичног права: узрочност и објективно

¹ Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС* 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

урачунавање, као и кривична дела нечињења. Говорећи о теорији еквиваленције, аутор разликује и примерима приближава хипотетичку, претекнуту, кумулативну и алтернативну каузалност. Осврће се детаљно и на остале проблеме из праксе (типичне варијације у каузалном ланцу), које идентификује као коректив урачунавања. Код кривичних дела нечињења, гарантне позиције разврстава на заштитне и надзорне, са даљим рашчлањивањима унутар сваке од њих (стр. 107 – 114).

„Основи искључења противправности – основи оправдања“ тема су петог поглавља. Новоуведени израз – основи оправдања, који искључују трећи елемент општег појма кривичног дела, треба посматрати у вези са још једним новим појмом, основима извињења, који искључују кривицу као четврти елемент. Изрази потичу из немачке доктрине, у којој се говори о *Rechtfertigungsgründe* (основи оправдања), односно *Entschuldigungsgründe* (основи извињења), и посебно долазе до изражаја у расправи о крајњој нужди, која према тамошњем праву може да се појави у оба облика, тј. као основ искључења противправности, али и као основ искључења кривице (сходно тзв. диференцирајућем учењу, спрам теорије јединства која важи у нашем праву, стр. 152). Терминолошким упаривањем као што је ово (основи оправдања – основи извињења) подржава се њихова препознатљивост, а уједно и поспешује сналажење у не сасвим једноставној систематици кривичног права. Пето поглавље започиње општим разматрањима о основима оправдања, да би се у наставку обрадила два института која се често јављају у пракси и теорији – нужна одбрана и крајња нужда. Трећи законски основ, дело малог значаја, сумарно је приказан, у складу са његовим умањеним значајем због доминантног (процесног) начела опортунитета кривичног гоњења. Ближе је осматрен пристанак повређеног, који се, премда није законски основ, теоријски и практично препознаје на многим местима општег и посебног дела кривичног права. Искључење противправности заокружено је другим важнијим основима оправдања, чија је систематизација обogaћена основима које доктрина није уопште или их је спорадично разматрала, а скоро никада у контексту противправности као трећег елемента кривичног дела (пре свега, хапшење при извршењу кривичног дела, дозвољена самопомоћ, административно одобрење, основи оправдања према међународном праву)

У поглављу шестом, „Кривица и основи извињења“, следи објашњење кривичноправног и материјалног појма кривице те основне напомене о умишљају и нехату, пре него што у наставку буду подробно анализирани. На основу већинског схватања кривице као психолошко-нормативне категорије, аутор се пита шта уопште представља предмет прекора

који се упућује. Он овај материјални појам кривице види у питању слободне воље, односно у могућности другачијег поступања у конкретној ситуацији (стр. 199, 200). Исправно примећује да се недораслост сматра (имплицитним) основом извињења, с обзиром на то да је према чл. 2 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица² искључена кривична одговорност лица које у време извршења противправног дела није навршило 14 година. То даље значи да у нашем праву постоје четири (не три) основа искључења кривице: недораслост, неурачунљивост, неотклоњива стварна заблуда и неотклоњива правна заблуда. Аутор такође наглашава да елементи кривице имају различиту садржину, да су формално равноправни и да се испитују одвојено, што је супротно схватањима у делу домаће судске праксе, значи да неурачунљивост не искључује могућност умишљајног поступања (стр. 197). Говорећи о свесном и несвесном нехату и захтеву дужне пажње, Вуковић инсистира на стандарду брижљивости, односно на томе „како би у датим околностима поступио просечан разуман и пажљив човек у социјалној улози учиниоца“ (стр. 225). Иначе, колико су комплексна питања прилагођена и учињена приступачним студентима, показује сажето „превођење“ Франкове формуле на памтљиве, хипотетичке учиниоачеве узвике – „Како год!“ (тада евентуални умишљај) и „Ма неће ваљда!“ (тада свесни нехат) – као реакције на помисао да ће наступити штетан исход (стр. 215). Неурачунљивост, стварна заблуда и правна заблуда као традиционални основи искључења кривице објашњени су у наставку. Поглавље се завршава сразмерно краћим лекцијама о кривичноправном значају силе и претње, одговорности за тежу последицу, одговорности за кривична дела учињена путем средстава јавног информисања и кривичној одговорности правних лица.

Поглавље седмо („Стадијуми кривичног дела“) посвећено је једном од ужих поља интересовања аутора, с обзиром на то да је реч о области у којој је докторирао и у којој је својевремено доказао зашто се наизглед истражено и уврежено може (и треба) посматрати на другачији начин. Због тога је у поглављу извршено рашчлањивање и продубљивање материје у односу на досадашња излагања у нашој теорији. Наиме, читаоцима су најпре објашњени неправдо радње и последице кривичног дела (такође новоуведени појмови), а потом теорије о покушају, као и његова структура, при чему се истиче несамосталност бића покушаја, „док се његова обележја увек изводе из бића конкретног довршеног деликта. Другим речима, не постоји некакав покушај по себи; увек се ради

---

² Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС* 85/2005.

о покушају убиства, крађе, силовања, итд.“ (стр. 287). Аутор истиче да интелектуалну страну умишљаја чини и представа о току дела – учиниочев план (стр. 290). Лекцију о припремању кривичног дела прати приказ класичних учења о разграничењу припремања и покушаја. Почетку покушаја посвећено је много пажње, утолико што је анализа извршена у односу на седам констелација (свршени покушај непосредног извршиоца – несвршени покушај непосредног извршиоца – покушај посредног извршиоца – покушај саизвршиоца – покушај кривичног дела нечињења – покушај квалификованог облика кривичног дела – покушај дела слободног у узроку), чиме је још једном сублимирано доктринарно умеће у неколико лекција. Следи излагање о неподобном покушају и о кажњавању за покушај. Надовезује се део о материјалном довршењу кривичног дела, који се завршава добровољним одустанком као последњом, дужом потцелином.

„Стицај кривичних дела“ тема је наредног поглавља. Да би се могло говорити о стицају, треба одговорити на претходно питање под којим претпоставкама постоји (само) једно кривично дело, посебно када је оно сачињено од више телесних аката (правно и природно јединство дела), а тиме управо започиње осми део. Након разјашњења појма и врста стицаја, говори се о привидном идеалном стицају у његова четири вида. Када се говори о консумпцији и њој својственом односу доминантног и потиснутог дела, истичу се и објашњавају случајеви некажњивог пратећег дела, некажњивог претходног дела и некажњивог накнадног дела (стр. 351–354). Поглавље се окончава лекцијом о продуженом кривичном делу, где се јединственом умишљају, као варијабилном елементу, супротставља тзв. продужени умишљај, за који није нужно да је учинилац већ приликом прве радње планом у основним цртама обухватио и касније акте; довољно је да се нова одлука о понављању дела накнадно надовеже на постојећу (стр. 360).

Богато девето поглавље посвећено је саучесништву у кривичном делу. Након дефиниције појма и врсте саучесништва у ширем смислу, дати су критеријуми за разграничење извршилаштва и саучесништва. Непосредно извршилаштво је такође ближе осмотрено, да би уследила дискусија о саизвршилашству. Посредно извршилаштво, наредна потцелина, детаљно је осветљено. Упркос доктринарно нејасних обриса, узрокованих недостатком законске дефиниције и неповерљивим приступом нашег права, оно је опстало; пре свега као вид попуњавања правних празнина (стр. 382). Објашњавајући детаљно (не)могуће ситуације посредног извршилаштва, Вуковић га оивичава и тиме заправо догматски показује његову могућу примену. Након лекције о

основу кажњавања за саучесништво, следе излагања о подстрекавању, помагању, организатору криминалне групе, нужном саучесништву и границама одговорности и кажњивости саучесника.

Последње поглавље посвећено је посве хетерогеној целини кривичних санкција. Уводна излагања о њиховом систему и општој сврси, систему казни и сврси кажњавања праћена су ближим одређењем појединих санкција. Држећи се законског редоследа, аутор пажњу посвећује најпре, 2019. године уведеној, казни доживотног затвора, замени за казну затвора у трајању од 30 до 40 година. Следе излагања о казни затвора, условном отпусту, новчаној казни, раду у јавном интересу и одузимању возачке дозволе. Редовно и ванредно одмеравање казне тема су наредних одељака („Одмеравање казне“, „Поврат“, „Ублажавање казне“, „Ослобођење од казне“, „Одмеравање казне за стицај кривичних дела“ и „Одмеравање казне осуђеном лицу“). Након мера упозорења (условне осуде и судске опомене), говори се о појму, систему и сврси мера безбедности, да би у наставку свака од једанаест мера била појединачно обрађена. Одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом и одузимање имовине проистекле из кривичног дела две су засебне лекције у наставку. Правне последице осуде, рехабилитација, казнена евиденција, застарелост, амнестија и помиловање заокружују тематику, док се поглавље завршава лекцијом о кривичним санкцијама према малолетницима.

Књига *Кривично право: Општи део* Игора Вуковића несумњиво представља значајан искорак у најмање два смисла. Најпре дидактички, уџбеник одликује прегледност и јасноћа, чита се неуобичајено брзо, а разуме лако. Целине логично прате једна другу и редослед из КЗ. Премда је реч о материји која се, по правилу, може потпуно разумети тек на самом крају, када се мозаик кривичног права сложи, чини се као да то правило овде не важи. Лекције су писане разумљивим језиком, надовезујући се на претходно стечено знање, илустроване су мноштвом упечатљивих примера и поткрепљене богатом судском праксом, тако да се недоумице, ако се и појаве, одагнају већ у самој лекцији. На постављена питања дати су одговори.

Научно посматрано, нису само „објашњена основна догматска кретања“, како стоји у предговору, већ је учињено много више од тога. Најважнија питања су за почетак свеобухватно објашњена, а где је било неопходно, и (ре)систематизована, али и анализирана, продубљена, потврђена или оповргнута, а дати су и предлози *de lege ferenda*. Извесно ће *Кривично право: Општи део* врло брзо постати стандардно дело кривичног права код нас, али и шире. Не зато што се ради о уџбенику кривичног права највећег правног факултета у региону, већ зато што

концепцијски и садржински, својим свеобухватним приступом и показаним квалитетом, он управо превазилази оквири уџбеника (и многих научних монографија), а при томе ипак остаје чврсто на земљи језичке разумљивости и логичке кохерентности. Напослетку, можемо бити задовољни што се ламент немачких професора да се тамо „све објављује, а скоро ништа не чита“³ барем у овом другом делу, не односи на ситуацију код нас. Наиме, чини се да се у домену казненог права у последње време ретко која публикација тако ишчекивала као нови уџбеник кривичног права, а исто тако се чини да је *Кривично право: Општи део* аутора Игора Вуковића увелико превазишло та очекивања.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Rotsch, Thomas. 10/2020. Vom schwierigen Zustand des deutschen Strafrechts. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik* 15: 471–478.

---

³ Rotsch 2020, 472.